

॥ श्रीमद्भगवद्गीता विवेचन सारांश ॥

प्रकरण 16: दैवासुर-सम्पद विभाग योग

2/2 (श्लोक 6-24), रविवार, 05 जून्युआरी 2025

विवेचन: गीता विशारद डॉ. श्री संजय भावपाणी ॐ

यु ट्यूब लिंक: <https://youtu.be/ygEklxgA4Fg>

आसुरी संपदाना गुणधर्मोना लक्षणो

आजना यर्या सत्रनी शरूआत प्रार्थना, दीप प्रगटावी અને ગુરુની પૂજાથી થઈ હતી.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ આ અધ્યાયમાં અર્જુનને દેવી ગુણોના છવ્વીસ ગુણો વિશે કહે છે જ્યારે આ બધા ગુણોનું વર્ણન તેરમા અધ્યાયમાં કરવામાં આવ્યું છે. ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ પણ અર્જુનને આસુરી ગુણો વિશે વિગતવાર કહે છે. આ બધા આસુરી ગુણો સાથે દેવી ગુણો દરેક વ્યક્તિમાં હોય છે.

ભગવાન અર્જુનને આ છ પ્રકારના આસુરી ગુણો વિશે કહે છે કારણ કે ગાંડીવને નીચે રાખ્યા પછી અર્જુનનું મન નકારાત્મકતાથી ભરાઈ જાય છે. તે લડવા માંગતો નથી અને તેના મનમાં આવા ઘણા વિચારો આવે છે જે દેવી ગુણો ધરાવનાર વ્યક્તિમાં ન હોવા જોઈએ. જ્યારે દેવી ગુણોની સંપત્તિ સાથે આસુરી સંપત્તિ વધે છે, ત્યારે દેવી ગુણો ધરાવનાર વ્યક્તિ પણ નકારાત્મક વિચારોથી ઘેરાઈ જાય છે. પ્રકૃતિમાં માત્ર ત્રણ ગુણો છે - સત્વ ગુણ, રજો ગુણ અને તમો ગુણ આ ત્રણેય ગુણો દરેક વ્યક્તિમાં જન્મથી જ હોય છે, તેવી જ રીતે દરેક મનુષ્યમાં આ ત્રણેય ગુણો હોય છે ગુણ.

દેવી સમ્પદ્વિમોક્ષાય નિબન્ધાયાસુરી મતા |

મા શુચ: સમ્પદં દૈવીમભિજાતોઽસિ પાણ્ડવ || 16.5||

પરંતુ જ્યારે વ્યક્તિ ત્રણેય ગુણોને સંતુલિત કરી શકતો નથી, ત્યારે દેવી અને આસુરી શક્તિઓ તેનામાં અનુક્રમે હકારાત્મક અને નકારાત્મક લાગણીઓ ઉત્પન્ન કરે છે. આપણા બધાની જેમ જેમને ગીતા શીખવાની ઈચ્છા છે, આપણા બધામાં વધુ દેવી ગુણો અથવા હકારાત્મકતા છે. એવું બનતું નથી કે કોઈમાં શૈતાની ગુણો હોય, કારણ કે આ સંપત્તિ છે જેના કારણે આપણે ઊંઘી જઈએ છીએ. આસુરી વૃત્તિઓના ગુણને લીધે ઊંઘ આવે છે. યોગીઓ અને સિદ્ધ લોકો, તેમની ઊંઘને કાબૂમાં રાખીને, પોતાની અંદરથી તમો ગુણને ઓછો કરે છે અને સત્વગુણમાં વધારો કરે છે.

રજોગુણ ધરાવતા લોકો તેમની ઊંઘને કાબૂમાં રાખ્યા પછી પણ સક્રિય રહે છે અને માત્ર ત્રણ-ચાર કલાકની ઊંઘ લે છે. ઊંઘ એ આસુરી ગુણધર્મનો એક ભાગ છે અને દરેક મનુષ્ય ન તો દેવ છે કે ન તો રાક્ષસ, તેથી તેનામાં આ ત્રણ ગુણોનું મિશ્રણ છે.

દ્વૌ ભૂતસર્ગો લોકેઽસ્મિન્, દૈવ આસુર એવ યા દૈવો વિસ્તરશઃ(ફ) પ્રોક્ત, આસુરં(મ્) પાર્થ મે શૃણુ ॥૧૬.૬॥

હે પાર્થ! આ લોકમાં ભૂતોની સૃષ્ટિ એટલે કે મનુષ્યસમુદાય બે જ પ્રકારનો છે : એક દૈવી પ્રકૃતિનો અને બીજો આસુરી પ્રકૃતિનો; એમાંથી દૈવી પ્રકૃતિના સમુદાય વિષે તો વિસ્તારથી કહ્યું, હવે તું આસુરી પ્રકૃતિના મનુષ્યસમુદાય વિષે પણ વિસ્તારપૂર્વક મારી પાસેથી સાંભળ.

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનને કહે છે કે સંસારમાં હંમેશા બંને પ્રકારના લોકો રહેશે, જ્યાં રામ હશે ત્યાં રાવણ પણ હશે આસુરી શક્તિઓ. જ્યાં શ્રી કૃષ્ણ હશે ત્યાં કંસ પણ હશે. સદીઓથી આવું થતું આવ્યું છે અને આવનારી સદીઓ સુધી આવું થતું રહેશે. છઠ્ઠીસ પ્રકારના દૈવી ગુણોનું વર્ણન કરતી વખતે ભગવાન અર્જુન અર્જુનને આસુરી ગુણો વિશે પણ ચેતવે છે કારણ કે જ્યાં વાધ હશે ત્યાં અવાજ હશે, જ્યાં ગોળની મીઠાશ હશે ત્યાં કીડીઓ પણ હશે. જ્યાં જ્યાં ફૂલ ખીલે છે, ત્યાં અમૃત પણ પહોંચે છે. જ્યાં ઘર્ષણ થાય છે ત્યાં અગ્નિ ચોક્કસપણે પ્રજ્વલિત થશે. માનવજીવનમાં પણ એવું જ છે. જ્યાં દૈવી ગુણો હશે ત્યાં આસુરી ગુણો પણ હશે. આ મનુષ્ય જન્મ મેળવવો ખૂબ જ મુશ્કેલ છે, તેથી તેને જીવવા માટે આસુરી ગુણો પર વિશેષ નિયંત્રણ હોવું જરૂરી છે. તે માણસ પર નિર્ભર કરે છે કે તે તેના જીવનને દૈવી ગુણોથી દોરે છે કે શૈતાની ગુણોથી.

16.7

પ્રવૃત્તિ(ઞ) ય નિવૃત્તિ(ઞ) ય, જના ન વિદુરાસુરાઃ। ન શૌચં(ન્) નાપિ યાચારો, ન સત્યં(ન્) તેષુ વિદ્યતે ॥૧૬.૭॥

આસુરી સ્વભાવના માણસો પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ - આ બેયને નથી જાણતા; માટે એમનામાં નથી તો બાહ્ય-આંતરિક શુદ્ધિ હોતી, નથી શ્રેષ્ઠ આચરણ હોતું કે નથી સત્યભાષણ પણ હોતું.

દૈવી અને આસુરી ગુણો આપણા પાછલા જન્મમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે અને કેટલાક આપણા પૂર્વજો પાસેથી વારસામાં મળે છે. અમને અમારા પૂર્વજો પાસેથી કેટલાક દૈવી ગુણો વારસામાં મળ્યા છે. જેમ કે કુટુંબમાં કેટલીક સારી વસ્તુઓ એક પેઢીથી બીજી પેઢીમાં પસાર થાય છે. જમતા પહેલા હાથ ધોવા, સ્વચ્છ રહેવું, સત્ય બોલવું એ દૈવી ગુણો છે. પરંતુ આસુરી ગુણો ધરાવતા લોકો સ્વચ્છતાનું બિલકુલ ધ્યાન રાખતા નથી. હાથ ધોયા વગર ખોરાક લે. ગમે ત્યારે ખાઓ, ગમે તેટલી માત્રામાં ખાઓ. તેઓ જૂઠું બોલે છે અને જૂઠું બોલ્યા પછી પણ તેઓ કહે છે કે અમને જૂઠું કેવી રીતે બોલવું તે આવડતું નથી. તેઓ આંતરિક અને બાહ્ય રીતે અશુદ્ધ રહે છે.

16.8

અસત્યમપ્રતિષ્ઠં(ન્) તે, જગદાહુરનીશ્વરમ્। અપરસ્પરસમ્ભૂતં(ઙ્), કિમન્યત્કામહૈતુકમ્ ॥૧૬.૮॥

આસુરી પ્રકૃતિના એ માણસો કહ્યા કરે છે કે જગત્ આશ્રય વિનાનું, સાવ અસત્ય અને ઈશ્વર વિના આપમેળે માત્ર સ્ત્રી-પુરુષના સંયોગથી ઉદ્ભવ્યું છે, માટે કેવળ કામ જ એનું કારણ છે; એ કામ સિવાય બીજું શું છે .

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે આસુરી ગુણોવાળા લોકો ફક્ત પોતાના સુખ વિશે જ વિચારે છે. ભગવાનમાં કોઈપણ પ્રકારની શ્રદ્ધા ન રાખો. તમારી ખુશી માટે જ પૈસા કમાઓ. આનંદ અને આનંદમાં ફરક છે, જેઓ સુખની પાછળ દોડે છે તે દુઃખનો અંત લાવે છે. સુખ પણ નાશવંત છે. દુઃખ પણ નશ્વર છે. સુખ દુઃખ તરફ દોરી જાય છે અને ઉદાસી સુખ તરફ દોરી જાય છે પરંતુ આનંદ આનંદ તરફ દોરી જાય છે. જેઓ સુખ મેળવવા માટે સખત મહેનત કરે છે તેઓ વર્ષો સુધી તે સુખ પ્રાપ્ત કરે છે. દરેક વ્યક્તિ જે ગીતા જીનો પાઠ કરે છે તે પરમ આનંદની પ્રાપ્તિ કરે છે અને આનંદનો આ અનુભવ એક ક્ષણ કે એક વર્ષ માટે પણ રહેતો નથી. પાંચ હજાર વર્ષ સુધી પણ આ આનંદનો અંત ન આવ્યો. સુખનો કોઈ અંતિમ અંત નથી. શૈતાની ગુણો ધરાવતા લોકો "મારી ઇચ્છા" ની ફિલસૂફીને અનુસરે છે. જેઓ વિષયાસક્ત આનંદ માણે છે તેઓ દલીલ કરે છે કે તેઓ ઘણી રીતે સનાતન નિયમોનું પાલન કરતા નથી અને તેઓનો પોતાનો તર્ક છે, "શું પ્રાણીઓ લગ્ન નથી કરતા? શું તેઓ શુભ

સમય મેળવ્યા પછી લગ્ન કરે છે? ખરાબ કર્મોથી જીવ જંતુઓ મળે તો પણ માંસ ન ખાનાર કોઈ ભગવાન નથી અને ઘણી વખત દારૂ પીનાર વ્યક્તિ મોજ-મસ્તીમાં એસી વર્ષ જીવે છે." આવી દલીલો કરીને તે ભગવાનના અસ્તિત્વ પર પણ સવાલ ઉઠાવે છે.

16.9

**એતાં(ન્) દૃષ્ટિમવષ્ટભ્ય, નષ્ટાત્માનોડલ્પબુદ્ધયઃ।
પ્રભવન્ત્યુગ્રકર્માણઃ, ક્ષયાય જગતોડહિતાઃ॥૧૬.૯॥**

આ મિથ્યા દૃષ્ટિને આધારે નાશ પામેલા સ્વભાવના, મંદબુદ્ધિના, સૌનો અપકાર કરનારા, કૂરકર્મી માણસો માત્ર જગતનો નાશ કરવા માટે જ સમર્થ હોય છે.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે આવી ઓછી બુદ્ધિવાળા લોકો તેમના સાથીઓને પણ નષ્ટ કરે છે. માણસે બીજાના આનંદમાં આનંદ શોધવો જોઈએ અને બીજાના દુઃખમાં દુઃખ અનુભવવું જોઈએ. શૈતાની વૃત્તિ ધરાવતા લોકો બીજાનું સારું જોઈને દુઃખી થાય છે અને જ્યારે તેઓનું દુઃખ જોઈને ખુશ થાય છે. તેઓ બીજાના સુખમાં આનંદ અનુભવતા નથી. આવા રાક્ષસી ગુણો ધરાવતા લોકોમાં નકારાત્મક બુદ્ધિ હોય છે.

16.10

**કામમાશ્રિત્ય દુષ્કૂરં(ન્), દમ્ભમાનમદાન્વિતાઃ।
મોહાદ્ ગૃહીત્વાસદ્ગ્રાહાન્, પ્રવર્તન્તેડશુચિવ્રતાઃ॥૧૬.૧૦॥**

દંભ, માન અને મદથી ભરેલા એ માણસો કોઈ પણ રીતે પૂરી ન થનારી કામનાઓનો આશરો લઈને, અજ્ઞાનને લીધે મિથ્યા સિદ્ધાંતોને પકડીને તેમજ ભ્રષ્ટ આચરણો ધારણ કરીને સંસારમાં વિચરે છે.

આસુરી સંપત્તિના લોકો ખૂબ જ અહંકારી હોય છે. તેમાંથી કેટલાક રાવણ, હિરણ્યકશ્યપ વગેરે જેવા તપસ્વી પણ રહ્યા છે.

રાવણે ઘણી ભક્તિ કરી હતી અને એ જ રીતે હિરણ્યકશ્યપે પણ અમર થવા માટે ઘણી ભક્તિ કરી હતી અને તેણે બ્રહ્માને પૂજ્યું હતું કે ન તો માણસ, ન દેવ કે દાનવ તેને મારી શકે. દિવસ દરમિયાન કે રાત્રે કોઈ તેને મારી શકે નહીં, ન તો ઘરની અંદર કે ન ઘરની બહાર, પરંતુ જ્યારે પ્રહલાદે કહ્યું કે ભગવાન સ્તંભમાં પણ હાજર છે, ત્યારે હિરણ્યકશ્યપે થાંભલાને જોરથી લાત મારી અને ભગવાનને રૂબરૂ જોયા . નરસિંહના રૂપમાં, ભગવાને હિરણ્યકશ્યપને તેમના નખથી તેમની જાંઘ પર, ઘરના ઉંબરા પર, ન તો ઘરની અંદર, ન તો ઘરની બહાર, સાંજના સમયે મારી નાખ્યો, જ્યારે રાત્રે દિવસ ન હતો.

16.11

**ચિન્તામપરિમેયાં(ન્) ચ, પ્રલયાન્તામુપાશ્રિતાઃ।
કામોપભોગપરમા, એતાવદિતિ નિશ્ચિતાઃ॥૧૬.૧૧॥**

તથા તેઓ મૃત્યુપર્યન્ત રહેનારી અસંખ્ય ચિંતાઓનો આશરો લેનારા, વિષયોને ભોગવવામાં તત્પર રહેનારા અને 'આટલું જ સુખ છે' એમ માનનારા હોય છે.

શૈતાની વૃત્તિ ધરાવતા લોકો કોઈપણ પ્રકારનો ખોરાક ખાશે અને દલીલ કરશે કે તેનાથી રોગપ્રતિકારક શક્તિ વધે છે. તેમનું કામ પૈસા કમાવવાનું છે અને નફો કમાઈને એકઠા કરેલા પૈસાને વસ્તુઓ પર ખર્ચવાનું છે. "ખાઓ, પીઓ અને આનંદ કરો" એ તેમના જીવનનો ઉદ્દેશ્ય છે. તેઓ માને છે કે તેઓ જે કહે છે તે સત્ય છે. આસુરી વૃત્તિ ધરાવતા લોકો જીવન જીવવાનો અર્થ માત્ર સુખ માણવા માટે જ સમજે છે.

16.12

**આશાપાશશતૈર્બદ્ધાઃ(ખ), કામક્રોધપરાયણાઃ।
ઈહન્તે કામભોગાર્થમ્, અન્યાયેનાર્થસન્ન્યાયાન્ ॥૧૬.૧૨॥**

આશાના સેંકડો ફંદાઓથી બંધાયેલા એ માણસો કામ-ક્રોધને પરાયણ થઈને વિષયભોગોને અર્થે અન્યાયથી ધન આદિ પદાર્થોને ભેગા કરવાના પ્રયત્નો કર્યા કરે છે.

રાક્ષસી સ્વભાવના લોકો હંમેશા પોતાની આશાઓ અને ઈચ્છાઓ પૂરી કરવા માટે કામ કરતા હોય છે અને જ્યારે તેમની ઈચ્છાઓ પૂરી ન થાય તો તેઓ ક્રોધથી ભરાઈ જાય છે. જેના માટે તે પૈસા કમાય છે. તેઓ લક્ષ્મીજીની પૂજા કરે છે પરંતુ નારાયણ જીની સાથે લક્ષ્મીજીની પૂજા કરતા નથી. જો લક્ષ્મીજી એકલા આવે છે તો તે ઘુવડ પર સવારી કરે છે અને આવી સંપત્તિ હંમેશા વિનાશનું કારણ બને છે. જો પૂજા નારાયણ જી સાથે કરવામાં આવે છે, તો તે ગરુડ (જે નારાયણ જીનું વાહન છે) પર આવે છે. આવી સંપત્તિ દુરુપયોગ અને વ્યસનથી આવતી નથી. તેથી, નારાયણ જીની સાથે લક્ષ્મીજીની હંમેશા પૂજા કરવી જોઈએ.

16.13

**ઇદમધ મયા લબ્ધમ્, ઇમં(મ) પ્રાપ્સ્યે મનોરથમ્।
ઇદમસ્તીદમપિ મે, ભવિષ્યતિ પુનર્ધનમ્ ॥૧૬.૧૩॥**

તેઓ વિચાર્યા કરે છે કે મેં આજે આ મેળવી લીધું અને હવે આ મનોરથને પાર પાડીશ, મારી પાસે આટલું ધન છે અને હજી પણ આ થઈ જશે.

સ્વભાવે આસુરી ગુણો ધરાવતા લોકો લોભથી ભરેલા હોય છે. આજે નાની કાર છે તો કાલે મોટી કાર ખરીદવાની ઈચ્છા છે અને જો મોટી કાર છે તો તેનાથી પણ મોટી કાર ખરીદવાની ઈચ્છા છે. આવા લોકો દરરોજ નવા આનંદ અને લક્ઝરીમાં ડૂબી જાય છે અને વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે પૈસા કમાવવામાં વ્યસ્ત હોય છે. તે દીવો તેમના જીવનમાં આપ્યો ન હતો જે તેમના જીવનમાં પ્રકાશ લાવી શકે. તે અહંકારથી પાગલ રહે છે.

16.14

**અસૌ મયા હતઃ(શ) શત્રુઃ(ર), હનિષ્યે યાપરાનપિ।
ઈશ્વરોઽહમહં(મ) ભોગી, સિદ્ધોઽહં(મ) બલવાન્સુખી ॥૧૬.૧૪॥**

પેલો શત્રુ તો મારા વડે હણાયો અને પેલા બીજા શત્રુઓને પણ હું હણી નાખીશ, હું ઈશ્વર છું, ઐશ્વર્યને ભોગવનારો છું, હું સઘળી સિદ્ધિઓથી યુક્ત છું તથા બળવાન અને સુખી છું.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે આવા અહંકારથી ભરેલા લોકો પોતાને ભગવાન કહે છે. "મારી પાસે પૈસા છે જેનાથી હું દરેક સુખ-સુવિધા ખરીદી શકું છું."

16.15

**આદ્યોઽભિજનવાનસ્મિ, કોઽન્યોઽસ્તિ સદૃશો મયા।
યક્ષ્યે દાસ્યામિ મોદિષ્ય, ઇત્યજ્ઞાનવિમોહિતાઃ ॥૧૬.૧૫॥**

હું ઘણો ધનવાન છું અને મારું આટલું મોટું કુટુંબ છે, મારા જેવો બીજો કોણ છે ? હું યજ્ઞ કરીશ, દાન દઈશ અને મોજ-મજા કરીશ – આમ અજ્ઞાનને કારણે મોહિત રહેનારા, અનેક રીતે ભ્રમિતચિત્ત તથા મોહરૂપી જાળથી વીંટળાયેલા, તેમજ વિષયભોગોમાં રચ્યાપચ્યા રહેનારા આસુરી જનો મહાન અપવિત્ર નરકમાં પડે છે.

આવા શૈતાની ગુણો ધરાવતા લોકો પોતાના નશામાં એટલા મદમસ્ત થઈ જાય છે કે તેઓ પોતાના જ પારિવારિક જીવનને

નરકમાં ફેરવી નાખે છે.

જે લોકો ઘરમાં બાર ખોલીને બાળકો સાથે દારૂ પીવે છે તેઓ પણ તેમના બાળકોનું ભવિષ્ય બગાડે છે. આજકાલ શહેરોમાં બાળકો પાણીની બોટલોમાં દારૂ લઈ જતા હોવાના અહેવાલો છે. બાળકો જે જોઈ રહ્યા છે તે બાળકો શીખી રહ્યા છે. તેઓ જે પૈસા કમાય છે તે તેમના વિનાશનું કારણ બને છે, તેઓ જમીન પર ચાલવાને બદલે હવામાં ઉડતા રહે છે. શૈતાની વૃત્તિઓ તેમને અભિમાનથી ભરી દે છે. મારા નામનો યજ્ઞ કરવામાં આવે છે. નવમા અધ્યાયનો શ્લોક વાંચ્યા પછી, અમે તે અન્યને કહીએ છીએ-

**તે તં ભુક્ત્વા સ્વર્ગલોકં વિશાલં, ક્ષીણે પુણ્યે મર્ત્યલોકં વિશન્તિ।
एव त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना, गतागतं कामकामा लभन्ते।।9.21।।**

જેનો અર્થ તેઓ સમજે છે કે યજ્ઞ કરવાથી પણ સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થાય છે, ભલે ગમે તેટલા સોમરા ખાય, પરંતુ તેનાથી આગળ તેઓ શ્લોકનો અર્થ પણ વાંચતા નથી અને તેઓ સમજતા નથી કે તમે કંઈક કર્યું છે. એ યજ્ઞના બદલામાં તમે સ્વર્ગની યાત્રા કરી છે, એ જ રીતે તેના ફળના અંતે તમને પણ ત્યાંથી ફેંકી દેવામાં આવશે.

16.16

**अनेकयित्तविल्लान्ता, मोहजालसमावृताः।
प्रसक्ताः(भू) कामभोगेषु, पतन्ति नरकेऽशुचौ।।१६.१६।।**

અનેક રીતે ભ્રમિતચિત્ત તથા મોહરૂપી જાળ થી વીંટળાયેલા, તેમજ વિષયભોગો માં રચ્યાપચ્યા રહેનારા આસુરી જનો મહાન અપવિત્ર નરક માં પડે છે.

શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે આસુરી ગુણો ધરાવતા લોકો તેમના ગુણગાન ગાવામાં વ્યસ્ત છે. થોડીવાર તેની પાસે બેસો તો તે નશામાં ભાષણ આપવા લાગે છે. તેઓ એવું લાગે છે કે તેમની પાસે એટલા પૈસા છે કે કોઈપણ તેના વિશે સાંભળવા માંગે છે. એકવાર એક શ્રીમંત માણસે એક રાજાને બોલાવીને ભાગવત કથા દરમિયાન ભોજનની વ્યવસ્થા કરવા માટે નિયુક્ત કર્યા. ભાગવત કથા દરમિયાન મુખ્ય યજમાન અહંકારથી શ્રેય લેવા માટે આવી ભૂમિકામાં અહીં-ત્યાં ફરવા લાગ્યા. આસુરી ગુણો ધરાવતા લોકોમાં આવા લક્ષણો જોવા મળે છે.

16.17

**आत्मसम्भाविताः(स) स्तब्धा, धनमानमदान्विताः।
यजन्ते नामयज्ञैस्ते, दम्भेनाविधिपूर्वकम्।।१६.१७।।**

એવા પોતે પોતાને જ શ્રેષ્ઠ માનનારા ધમંડી માણસો ધન અને માનના મદથી ચૂર થઈને કેવળ નામમાત્રના યજ્ઞો વડે ઢોંગ કરવા ખાતર શાસ્ત્રવિધિ કર્યા વિના યજ્ઞ કરે છે.

ભગવાન કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે આસુરી પ્રકૃતિના મનુષ્યો આત્માની શુદ્ધિ માટે અને ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા માટે યજ્ઞ કરે છે પરંતુ તે અશુદ્ધ લાગણીઓથી અને અયોગ્ય હેતુઓ માટે કરે છે. આવા રાક્ષસી વર્તન ધરાવતા લોકો સમાજની નજરમાં પવિત્ર દેખાવા માટે ભવ્ય ધાર્મિક વિધિઓનું આયોજન કરે છે. તેઓ શાસ્ત્રોના આદેશનું પણ પાલન કરતા નથી પરંતુ તેઓ પોતાની કીર્તિ ખાતર અને પ્રદર્શનના હેતુ માટે ધાર્મિક વિધિઓ કરે છે.

16.18

**અહંકાર(મ્) બલં(ન્) દર્પ(ઙ્), કામં(ઙ્) ક્રોધં(ઞ્) ચ સંશ્રિતાઃ।
મામાત્મપરદેહેષુ, પ્રદ્વિષન્તોઽભ્યસૂચકાઃ॥૧૬.૧૮॥**

અહંકાર, બળ, ધમંડ, કામના અને ક્રોધ આદિને પરાયણ રહેનારા, એ સિવાય બીજા અનાયારોમાં રચ્યાપચ્યા તથા બીજાની નિંદા કરનારા એ માણસો પોતાના તેમજ બીજાના શરીરમાં રહેલા મુજ અન્તર્યામીનો જ દ્વેષ કરે છે.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે આસુરી ગુણો ધરાવતા લોકો, અહંકાર, ઈચ્છા અને ક્રોધમાં વ્યસ્ત રહે છે, અન્યની ટીકા કરવામાં આનંદ લેવાનું શરૂ કરે છે. બીજાની ટીકા કરતી વખતે એ વ્યક્તિમાં પણ પરમપિતા એટલે કે પરમાત્માનું તત્ત્વ છે એવું વિચાર્યા વિના તેઓ ભગવાનના એ સ્વરૂપની પણ ટીકા કરે છે. જેની તેને બિલકુલ પરવા નથી. આવા લોકો સારા કે ખરાબ કોઈપણ વ્યક્તિની ટીકા કરવામાં સંકોચ અનુભવતા નથી. તેઓ સારા લોકોની સાથે ખરાબ લોકોની પણ ટીકા કરે છે. જો કોઈ વ્યક્તિમાં કોઈ ખરાબી હોય તો તે ખરાબી વિશે પ્રવચન આપવાને બદલે આપણે મૌન રહી શકીએ છીએ, પરંતુ તેની ટીકા કરવામાં આપણને આનંદ થાય છે. પરિણામે, તેઓ ભગવાનના ભાગને અવગણે છે અને તેનું અપમાન કરે છે જે તેમના પોતાના હૃદયમાં અને અન્યના હૃદયમાં રહે છે.

16.19

**તાનહં(ન્) દ્વિષતઃ(ખ્) કૂરાન્, સંસારેષુ નરાધમાન્।
ક્ષિપામ્યજસ્રમશુભાન્, આસુરીષ્વેવ યોનિષુ॥૧૬.૧૯॥**

એ દ્વેષ કરનારા, પાપાયારીઓ અને કૂરકર્મી નરાધમોને હું સંસારમાં વારંવાર આસુરી યોનિઓમાં જ નાખું છું.

જ્યારે કોઈપણ આત્માએ પોતાનું શરીર છોડવું પડે છે, ત્યારે તે બીજા શરીરને પ્રાપ્ત કરે છે. યોગી આત્માઓ સકારાત્મક પેટમાં જન્મે છે અને રાક્ષસી ગુણો ધરાવતા લોકો આગામી જન્મમાં સમાન પેટવાળા પરિવારોમાં જન્મે છે. સકારાત્મક આત્માઓ તમામ મનુષ્યોના શુભચિંતક છે. તેવી જ રીતે, શૈતાની વૃત્તિ ધરાવતા લોકો ખરાબ માનસિકતા ધરાવવા માટે સક્ષમ હોય છે અને જ્યાં સુધી તેમને સકારાત્મક પેટ ન મળે ત્યાં સુધી તેઓ અન્ય લોકો માટે દુઃખનું કારણ બને છે.

16.20

**આસુરી(યૈ) યોનિમાપન્ના, મૂઢા જન્મનિ જન્મનિ।
મામપ્રાયૈવ કૌન્તેય, તતો યાન્ત્યધમાં(ઙ્) ગતિમ્॥૧૬.૨૦॥**

હે કૌન્તેય! એ મૂર્ખાઓ મને પામ્યા વિના જ જનમોજનમ આસુરી યોનિને પામે છે, પછી એનાથીય ઘણી નીચ ગતિને પામે છે એટલે કે ઘોર નરકોમાં પડે છે.

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનને કહે છે કે આ રાક્ષસી આત્માઓ તેને હંમેશા આસુરી માર્ગ પર લઈ જાય છે. આ સંદર્ભે, ભગવાન માણસના કાર્યોના સ્વભાવ અનુસાર નિર્ણય કરે છે. આ રીતે આસુરી લોકો જ સૌથી નીચા દરજ્જાને પ્રાપ્ત કરે છે.

16.21

**ત્રિવિધં(ન્) નરકસ્યેદં(ન્), દ્વારં(ન્) નાશનમાત્મનઃ।
કામઃ(ખ્) ક્રોધસ્તથા લોભઃ(સ્), તસ્માદેતત્રયં(ન્) ત્યજેત્॥૧૬.૨૧॥**

કામ, ક્રોધ તથા લોભ - આ ત્રણ જાતનાં નરકનાં દ્વાર આત્માનો નાશ કરનારાં એટલે કે એને અધોગતિએ લઈ જનારાં છે, માટે આ ત્રણેયને ત્યજી દેવાં જોઈએ.

ભગવાન કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે કે નરકના ત્રણ દરવાજા વાસના, ક્રોધ અને લોભ છે. આ આધ્યાત્મિક ખામીઓ છે. ઉદાહરણ તરીકે, માર્કેટિંગનું કામ કરતી વખતે લોકો ઘણીવાર ગુસ્સે થઈ જાય છે. એકવાર ફિલોસોફર તેના મિત્રના પિતાની મૃત્યુશૈયા

પર પહોંચી ગયો. ત્યાં ગરુડ પુરાણનું પઠન સાંભળતી વખતે ભાષ્યકારને લાગ્યું કે ગુસ્સો કરવો બહુ ખોટું છે કારણ કે ગુસ્સો કરવાથી આપણા શરીરની અંદર લોહી ઉકળે છે. જેમ નરકમાં કોઈ ઉકળતું તેલ રેડે છે. જો આ જ રીતે ચહેરો પણ લાલ થઈ જાય તો તે ક્રોધને કારણે અહીં જ પૃથ્વી પર નરક છે. ક્રોધ જેવા રાક્ષસી અને નકારાત્મક વિચારો પર નિયંત્રણ રાખવું વધુ સારું છે.

16.22

**એતૈર્વિમુક્તઃ(ખ) કૌન્તેય, તમોદ્ધારૈસ્ત્રિભિર્નરઃ।
આયરત્યાત્મનઃ(શ) શ્રેયઃ(સ), તતો યાતિ પરાં(ડ) ગતિમ્ ॥૧૬.૨૨॥**

હે કુન્તીપુત્ર! આ ત્રણેય નરકનાં દ્વારોથી છૂટેલો માણસ પોતાનું કલ્યાણ આચરે છે, માટે આ પરમ ગતિને એટલે કે મને પામી જાય છે.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ આસુરી વૃત્તિઓના મૂળ કારણો અને નરકના ત્રણ દ્વાર વાસના, ક્રોધ અને લોભ સમજાવે છે. તેઓ વાસના, ક્રોધ અને લોભનો ત્યાગ કરવાના સકારાત્મક પરિણામોનું વર્ણન કરે છે. જ્યાં સુધી આ અસ્તિત્વમાં છે, ત્યાં સુધી મનુષ્ય પ્રિય અથવા આનંદ તરફ આકર્ષાય છે. જ્યારે ભૌતિક ઇચ્છાઓ ઓછી થાય છે, ત્યારે બુદ્ધિ આસક્તિના કુદરતી ગુણથી મુક્ત થઈ જાય છે. તેથી આવી વૃત્તિઓ છોડી દેવી જોઈએ.

16.23

**યઃ(શ) શાસ્ત્રવિધિમુત્સૃજ્ય, વર્તતે કામકારતઃ।
ન સ સિદ્ધિમવાપ્નોતિ, ન સુખં(ન) ન પરાં(ડ) ગતિમ્ ॥૧૬.૨૩॥**

જે માણસ શાસ્ત્રવિધિને છોડીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે મનમાન્યું આચરણ કરે છે, એ ન તો સિદ્ધિને પામે છે, ન પરમ ગતિને કે ન સુખને.

દેવી અને આસુરી વૃત્તિઓ વચ્ચેના તફાવતની સરખામણી કરતા, ભગવાન કૃષ્ણ સમજાવે છે કે કેવી રીતે આસુરી વૃત્તિઓ નરક જીવન તરફ દોરી જાય છે. આ રીતે તે સાબિત કરે છે કે શાસ્ત્રોના કાયદાકીય પ્રતિબંધોને નકારીને કંઈપણ પ્રાપ્ત કરી શકાતું નથી.

આસુરી પ્રકૃતિના લોકોનો માર્ગ શાસ્ત્રોના ઉપદેશોથી વિરુદ્ધ છે. તેઓ પ્રતિબંધિત કાર્યોમાં મગ્ન રહે છે અને સારા કાર્યોથી દૂર રહે છે. જે લોકો શાસ્ત્રો દ્વારા બતાવેલ માર્ગનો ત્યાગ કરીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કાર્ય કરે છે. તેઓ તેમની ઇચ્છાઓના આવેગ દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે. તેઓ ન તો સાચા જ્ઞાનને પામી શકે છે કે ન તો સંપૂર્ણ સુખ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

16.24

**તસ્માચ્છાસ્રં(મ) પ્રમાણં(ન) તે, કાર્યાકાર્યવ્યવસ્થિતૌ।
જ્ઞાત્વા શાસ્ત્રવિધાનોક્તં(ડ), કર્મ કર્તુમિહાર્હસિ ॥૧૬.૨૪॥**

આથી તારા માટે આ કર્તવ્ય અને અકર્તવ્યની વ્યવસ્થામાં શાસ્ત્ર જ પ્રમાણ છે, એમ જાણીને તારા માટે શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે નિયત થયેલું કર્મ જ કરવા યોગ્ય છે.

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ કહે છે કે માણસે શાસ્ત્રોમાં દર્શાવેલ માર્ગ પર ચાલવાનું ચાલુ રાખવું જોઈએ જેથી કરીને સતોગુણ, રજોગુણ અને તમોગુણનો યોગ્ય સમન્વય તેનામાં રહે. શાસ્ત્રોમાં દર્શાવેલ પદ્ધતિઓ અનુસાર જીવન સદાચારી વૃત્તિઓથી ભરેલું બને છે.

આ સાથે માર્હિતીપ્રદ સત્ર પૂર્ણ થયું, ત્યારબાદ પ્રશ્નો અને જવાબો.

પ્રશ્ન-જવાબ સત્ર-

પ્રશ્નકર્તા- જીજ્ઞાસા દીદી

પ્રશ્ન- જ્યારે હું આધ્યાત્મિકતા પર ધ્યાન આપું છું ત્યારે મને એવું નથી લાગતું અને જ્યારે હું અભ્યાસમાં ધ્યાન આપું છું ત્યારે મને અભ્યાસ કરવાનું મન થતું નથી. કશું યાદ નથી આવતું. આવું કેમ થઈ રહ્યું છે?

જવાબ: આનું એકમાત્ર કારણ એ છે કે તમે પ્રાણાયામ નથી કરતા. તમારી જાત પર તમારું નિયંત્રણ નથી. પ્રાણાયામમાં યમ અને નિયમ બંને છે. યમ એટલે નિયંત્રણ જેમ કે સમયસર જાગવું, સમયસર સૂવું, સમયસર ખાવું, સમયસર અભ્યાસ કરવો વગેરે અને કેટલીક બાબતો નિયમો પ્રમાણે કરવાની હોય છે. તે પછી, કંઈક સરળ કરો, સરળ આસનમાં પણ, બસ આટલું કરો કે જે સમયે તમારો શ્વાસ અંદર જઈ રહ્યો હોય, તે જ સમયે તમે શ્વાસ બહાર કાઢો. આવું કરવાથી જ તમને ફરક દેખાવા લાગશે.

પ્રશ્નકર્તા- આર્યા દીદી

પ્રશ્ન- શું ગંગા સ્નાન કરવાથી બધા પાપ દૂર થઈ જાય છે?

જવાબ: જ્યારે તમે ગંગામાં સ્નાન કરો છો, ત્યારે તમે પાપોથી મુક્ત થાઓ છો, પરંતુ જ્યારે તમે તેમાંથી બહાર આવો છો, ત્યારે તમારા પાપો તમને ફરીથી ચોટી જાય છે. આવું કુંભ મેળામાં લાંબા સમય સુધી થાય છે. જો તમે ગંગામાંથી બહાર નીકળો છો અને બહાર આવતાની સાથે જ સારા કાર્યો કરવા લાગો છો, તો તમારા પાપ કર્મો તમને ચોટતા નથી. ગંગા સ્નાન કર્યા પછી, તમારે તમારું પાપ મુક્ત જીવન જીવવું જોઈએ, તો જ તમે પાપ મુક્ત રહી શકશો.

ૐ તત્સદિતિ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાસુ ઉપનિષત્સુ બ્રહ્મવિદ્યાયાં(યં) યોગશાસ્ત્રે શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદે દૈવાસુરસમ્પદ્ધિભાગયોગો નામ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥૧૬॥

આ રીતે ૐ, તત્, સત્-એ ભગવાનના નામોના ઉચ્ચારણ સાથે બ્રહ્મવિદ્યા અને યોગશાસ્ત્રમય શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતોપનિષદ્સૂત્રી શ્રીકૃષ્ણાર્જુનસંવાદમાં "દૈવાસુરસમ્પદ્ધિભાગયોગ" નામનો સોળમો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥૧૬॥

અમે માનીએ છીએ કે તમને ચર્ચાની રચના વાંચીને આનંદ થશે. કૃપા કરીને નીચેની લિંકનો ઉપયોગ કરીને અમને તમારો પ્રતિસાદ આપશો.

<https://vivechan.learngeeta.com/feedback/>

વિવેચન-સારાંશ વાંચવા માટે આભાર.

અમે સર્વે ગીતા સેવકો, અનન્ય ભાવ સાથે પ્રયાસ કરીએ છીએ જેથી વિવેચનનો સાર તમારા સુધી શુદ્ધ સ્વરૂપે પહોંચે, છતાં પણ ભાષા કે વ્યાકરણ સંબંધી કોઈ ભૂલ હોય તો તે માટે અમે ક્ષમાપ્રાર્થી છીએ.

જય શ્રી કૃષ્ણ!

સંકલન: ગીતા પરિવાર - રચનાત્મક લેખન વિભાગ

દરેક ઘરમાં ગીતા દરેક કરમાં ગીતા!

Let's come together with the motto of Geeta Pariwar, and gift our Geeta Classes to all our Family, friends &

acquaintances

<https://gift.learngeeta.com/>

ગીતા પરિવારની આ એક નવી પહેલ છે. હવે તમે વિવેચનોના ચુટ્યુબ વિડીયો તેમજ પીડીએફ જોઈ તથા વાંચી શકો છો. કૃપા કરીને નીચે આપેલ લિંકનો ઉપયોગ કરો.

<https://vivechan.learngeeta.com/>

॥ગીતા શીખો, શીખવો, જીવનમાં ઉતારો॥

॥ૐ શ્રીકૃષ્ણાર્પણમસ્તુ ॥